

**Р. П. Самусєв,
В.Я. Липченко**

АТЛАС АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ

*Рекомендоване
Департаментом професійної підготовки
і розвитку кадрових ресурсів в охороні здоров'я
Міністерства охорони здоров'я Російської Федерації
як навчальний посібник для студентів
вищих медичних навчальних закладів*

**ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН**

УДК 611(075.8)
ББК 28.706я73
С17

Самусєв Р.П., Липченко В.Я.

С17 Атлас анатомії людини: Навчальний посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів / Пер. з рос. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 752 с.: іл.

ISBN 978-966-10-0510-4

Нове видання «Атласу» перероблене з урахуванням сучасних уявлень про анатомію органів і систем людського тіла. Текст і малюнки посібника відповідають навчальній програмі дисципліни. Усі назви анатомічних структур у тексті, на малюнках і схемах наведено відповідно до Міжнародної анатомічної термінології (Український стандарт). Для кращого сприйняття та засвоєння описувані утвори подано в різних ракурсах і перерізах з дотриманням топографічних взаємовідносин структур.

Атлас призначений, насамперед, для студентів молодших курсів вищих медичних навчальних закладів, проте він може бути корисним і старшокурсникам, а також студентам біологічних факультетів інших ВНЗ.

УДК 611(075.8)
ББК 28.706я73

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва

ISBN 978-966-10-0510-4

© Самусєв Р. П., Липченко В.Я., 2006
© ООО “Издательство Оникс”, 2006
© Навчальна книга – Богдан, макет,
художнє оформлення, 2009

ЗМІСТ

Передмова.	10
Список скорочень (abbreviations).	11
Розділ 1. ГОЛОВНІ АНАТОМІЧНІ ПОНЯТТЯ. — Р.П. Самусев.	12
Розділ 2. ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ СТРУКТУРИ. — Р.П. Самусев	25
Розділ 3. СИСТЕМА СКЕЛЕТА —SYSTEMA SKELETALE. — В.Я. Липченко.	36
ВЧЕННЯ ПРО КІСТКИ	36
ФОРМИ КІСТОК.	38
ХРЕБТОВИЙ СТОВП	38
ХРЕБЦІ	39
РЕБРА ТА ГРУДНИНА	41
ЧЕРЕП	42
КІСТКИ МОЗКОВОГО ЧЕРЕПА.	43
КІСТКИ ЛИЦЕВОГО ЧЕРЕПА	47
ВНУТРІШНЯ ОСНОВА ЧЕРЕПА	49
ЗОВНІШНЯ ОСНОВА ЧЕРЕПА	50
ЧЕРЕП НОВОНАРОДЖЕНОГО	53
КІСТКИ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ	54
КІСТКИ ПОЯСА ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ.	54
КІСТКИ ВІЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ.	55
КІСТКИ НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ	57
КІСТКИ ПОЯСА НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ	57
КІСТКИ ВІЛЬНОЇ ЧАСТИНИ НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ	58
ЗАГАЛЬНЕ ВЧЕННЯ ПРО З'ЄДНАННЯ КІСТОК	61
З'ЄДНАННЯ КІСТОК ТУЛУБА.	62
З'ЄДНАННЯ ЧЕРЕПА	64
З'ЄДНАННЯ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ.	64
З'єднання пояса верхньої кінцівки	64
Суглоби вільної верхньої кінцівки	65
Суглоби кисті.	66
З'ЄДНАННЯ НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ	68
З'єднання тазового пояса.	68
Суглоби вільної нижньої кінцівки	70
Суглоби стопи	71

Розділ 4. М'ЯЗОВА СИСТЕМА —	
SYSTEMA MUSCULARE. — <i>Р.П. Самусев</i>	154
КЛАСИФІКАЦІЯ М'ЯЗІВ	155
ФАСЦІЇ М'ЯЗІВ.	156
М'ЯЗИ ГОЛОВИ	157
М'ЯЗИ ОБЛИЧЧЯ	157
ЖУВАЛЬНІ М'ЯЗИ.	160
ФАСЦІЯ ГОЛОВИ	161
М'ЯЗИ ШИЇ	161
ПІДПОТИЛИЧНІ М'ЯЗИ	163
НАДПІД'ЯЗИКОВІ М'ЯЗИ	164
ПІДПІД'ЯЗИКОВІ М'ЯЗИ	164
ФАСЦІЯ ШИЇ	165
ДІЛЯНКИ ТА ТРИКУТНИКИ ШИЇ	166
М'ЯЗИ СПИНИ	167
ВЛАСНІ М'ЯЗИ СПИНИ	169
ФАСЦІЯ СПИНИ	172
М'ЯЗИ ГРУДНОЇ КЛІТКИ.	173
ФАСЦІЯ ГРУДНОЇ КЛІТКИ	175
ДІАФРАГМА	175
М'ЯЗИ ЖИВОТА.	176
ФАСЦІЯ ТА ТОПОГРАФІЯ ЖИВОТА.	178
М'ЯЗИ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ	180
ФАСЦІЇ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ	187
ТОПОГРАФІЯ ВЕРХНЬОЇ КІНЦІВКИ	188
М'ЯЗИ НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ	189
ФАСЦІЇ НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ	197
ТОПОГРАФІЯ НИЖНЬОЇ КІНЦІВКИ.	199
ВЧЕННЯ ПРО ВНУТРІШНІ ОРГАНИ — СПЛАНХНОЛОГІЯ	257
Розділ 5. ТРАВНА СИСТЕМА —	
SYSTEMA DIGESTORIUM. — <i>Р.П. Самусев</i>	261
РОТОВА ПОРОЖНИНА	261
ЯЗИК	263
ЗУБИ	264
СЛИННІ ЗАЛОЗИ	269
ГЛОТКА	270
СТРАВОХІД	273
ШЛУНОК	274
ТОНКА КИШКА	275
ТОВСТА КИШКА	277
ПЕЧІНКА	282
ПІДШЛУНКОВА ЗАЛОЗА	285
ОЧЕРЕВИНА	286

Розділ 6. ДИХАЛЬНА СИСТЕМА — SYSTEMA RESPIRATORIUM. — Р.П. Самусев	337
НІС	337
ГОРТАНЬ	340
ТРАХЕЯ	345
ЛЕГЕНІ ТА БРОНХИ	346
СЕРЕДОСТІННЯ	351
Розділ 7. СЕЧОВА СИСТЕМА — SYSTEMA URINARIUM. — Р.П. Самусев	370
НИРКА	370
СЕЧОВІД	373
СЕЧОВИЙ МІХУР	374
СЕЧІВНИК	375
Розділ 8. СТАТЕВІ СИСТЕМИ — SYSTEMATA GENITALIA. — Р.П. Самусев	385
ЧОЛОВІЧІ СТАТЕВІ ОРГАНИ	385
ЯЄЧКО	385
СІМ'ЯВИНОСНА ПРОТОКА	387
ПУХИРЧАСТІ ЗАЛОЗИ	387
ПЕРЕДМІХУРОВА ЗАЛОЗА	388
СТАТЕВИЙ ЧЛЕН	389
КАЛИТКА	390
ЖІНОЧІ СТАТЕВІ ОРГАНИ	390
ЯЄЧНИК	390
МАТКОВА ТРУБА	391
МАТКА	393
ПІХВА	394
ЗОВНІШНІ ЖІНОЧІ СТАТЕВІ ОРГАНИ	395
ПРОМЕЖИНА	396
Розділ 9. ЕНДОКРИННІ ЗАЛОЗИ — GLANDULAE ENDOCRINAE. — Р.П. Самусев	413
КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАЛОЗ ВНУТРІШНЬОЇ СЕКРЕЦІЇ	413
ГІПОТАЛАМУС	414
ГІПОФІЗ	415
ШИШКОПОДІБНА ЗАЛОЗА	416
ЩИТОПОДІБНА ЗАЛОЗА	416
ПРИЩИТОПОДІБНІ ЗАЛОЗИ	417
НАДНИРКОВА ЗАЛОЗА	418
ПАРАГАНГЛІЇ	419
ЗАГРУДНИННА ЗАЛОЗА	420
ЕНДОКРИННА ЧАСТИНА СТАТЕВИХ ЗАЛОЗ	421
ЕНДОКРИННА ЧАСТИНА ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ	421
ДИФУЗНА ЕНДОКРИННА СИСТЕМА	422

Розділ 10. СЕРЦЕВО-СУДИННА СИСТЕМА — SYSTEMA CARDIOVASCULARE. — <i>Р.П. Самусев</i>	433
КРОВОНОСНА СИСТЕМА	433
СЕРЦЕ	434
Відділи серця	435
Стінка серця	437
Судини серця	439
СУДИНИ МАЛОГО КОЛА КРОВООБИГУ	440
АРТЕРІЇ ВЕЛИКОГО КОЛА КРОВООБИГУ	442
Аорта і її гілки	442
Грудна частина аорти	443
Артерії голови та шиї	444
Зовнішня сонна артерія	444
Внутрішня сонна артерія	448
Артерії верхньої кінцівки	455
Черевна частина аорти	458
Пристінкові гілки	458
Нутрощеві гілки	459
Артерії таза та нижніх кінцівок	462
Внутрішня клубова артерія	462
Зовнішня клубова артерія	464
ВЕНИ	467
Верхня порожниста вена	467
Вени голови та шиї	469
Вени верхньої кінцівки	475
Нижня порожниста вена	478
Ворітна вена печінки	478
Вени нижньої кінцівки	480
ОСОБЛИВОСТІ КРОВООБИГУ ПЛОДА	483
ЛІМФАТИЧНА СИСТЕМА	484
ГРУДНА ПРОТОКА	485
ЛІМФАТИЧНІ СУДИНИ І ВУЗЛИ ОКРЕМИХ ДІЛЯНОК ТІЛА	486
Розділ 11. ЛІМФОЇДНА СИСТЕМА — SYSTEMA LYMPHOIDEUM. — <i>Р.П. Самусев</i>	581
КІСТКОВИЙ МОЗОК	581
ЗАГРУДНИННА ЗАЛОЗА	582
ЛІМФАТИЧНІ ВУЗЛИ	583
ЛІМФОЇДНА ТКАНИНА СТІНОК ОРГАНІВ ТРАВНОЇ ТА ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМ	584
СЕЛЕЗІНКА	586

Розділ 12. НЕРВОВА СИСТЕМА —	
SYSTEMA NERVOSUM. — <i>В.Я. Липченко.</i>	594
СПИННИЙ МОЗОК.	595
ГОЛОВНИЙ МОЗОК.	599
ДОВГАСТИЙ МОЗОК.	600
ЗАДНІЙ МОЗОК.	602
СЕРЕДНІЙ МОЗОК	604
ПРОМІЖНИЙ МОЗОК	605
КІНЦЕВИЙ МОЗОК	606
ОБОЛОНИ ГОЛОВНОГО МОЗКУ	612
ПРОВІДНІ ШЛЯХИ.	613
ПЕРИФЕРІЙНА НЕРВОВА СИСТЕМА.	615
ЧЕРЕПНІ НЕРВИ.	615
СПИННОМОЗКОВІ НЕРВИ	618
Шийне сплетення	619
Плечове сплетення	619
Поперекове сплетення	621
Крижове сплетення	621
АВТОНОМНИЙ ВІДДІЛ	
ПЕРИФЕРІЙНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ	623
СИМПАТИЧНА ЧАСТИНА	623
ПАРАСИМПАТИЧНА ЧАСТИНА	624
Розділ 13. ОРГАНИ ЧУТТЯ —	
ORCANA SENSUUM. — <i>Р. П. Самусев.</i>	695
ОКО ТА ДОДАТКОВІ СТРУКТУРИ ОКА.	695
ОЧНЕ ЯБЛУКО	695
ДОДАТКОВІ СТРУКТУРИ ОКА	702
ВУХО	705
ЗОВНІШНЄ ВУХО	705
СЕРЕДНЄ ВУХО.	708
ВНУТРІШНЄ ВУХО	711
ОРГАН СМАКУ	719
ОРГАН НЮХУ	720
Розділ 14. ЗАГАЛЬНИЙ ПОКРИВ —	
INTEGUMENTUM COMMUNE. — <i>Р. П. Самусев</i>	742
ШКІРА І ЇЇ ПОХІДНІ	742
ВОЛОССЯ	743
ЗАЛОЗИ ШКІРИ	744
НІГТІ	745
МОЛОЧНА ЗАЛОЗА.	746

ПЕРЕДМОВА

Успішне оволодіння знаннями особливостей будови органів і систем людського тіла пов'язане, насамперед, з ілюстративністю матеріалу, що вивчається, тобто із забезпеченням студентів не тільки препаратами і таблицями, а й методичними вказівками, навчальними посібниками, атласами та підручниками. Якщо з підручниками стан нормалізувався, то в наявності адекватних навчальних атласів, які полегшують вивчення анатомічного матеріалу, є велика потреба. Виходячи з цього, створено цей Атлас, в якому разом із компактною текстовою частиною подано широкий спектр малюнків, напівсхем, схем і таблиць, що полегшують засвоєння студентами доволі складного матеріалу з анатомії. Текст і малюнки посібника відповідають навчальній програмі дисципліни. Усі назви анатомічних структур у тексті, на малюнках і схемах наведено відповідно до української версії Міжнародної анатомічної термінології. Для кращого сприйняття та засвоєння описувані твори подано в різних ракурсах і перерізах з дотриманням топографічних взаємовідносин структур. До Атласу також увійшли ілюстрації, отримані за допомогою сучасних методів комп'ютерної томографії і ядерно-магнітного резонансу.

Навчальний Атлас призначений, насамперед, для студентів молодших курсів вищих медичних навчальних закладів, проте він стане в нагоді й старшокурсникам, а також студентам біологічних факультетів інших вищих навчальних закладів. Завдяки лаконічності та наочності книга може використовуватись студентами при підготовці до заліків та іспитів, а також для вивчення і повторення програмного курсу анатомії людини.

Автори з вдячністю приймуть конструктивні зауваження та пропозиції щодо поліпшення змісту видання.

Список скорочень (abbreviatioes)

a.	– arteria	– артерія
aa.	– arteriae	– артерії
art.	– articulatio	– суглоб
artt.	– articulationes	– суглоби
br.	– bronchus	– бронх
fasc.	– fasciculus	– пучок
for.	– foramen	– отвір
forr.	– foramina	– отвори
gangl.	– ganglion	– вузол
gangll.	– ganglia	– вузли
gl.	– glandula	– залоза
gll.	– glandulae	– залози
lam.	– lamina	– пластинка
lamm.	– laminae	– пластинки
lig.	– ligamentum	– зв'язка
ligg.	– ligamenta	– зв'язки
m.	– musculus	– м'яз
mm.	– musculi	– м'язи
n.	– nervus	– нерв
nn.	– nervi	– нерви
nucl.	– nucleus	– ядро
nucll.	– nuclei	– ядра
r.	– ramus	– гілка
rr.	– rami	– гілки
seg.	– segmentum	– сегмент
sul.	– sulcus	– борозна
sull.	– sulci	– борозни
v.	– vena	– вена
vv.	– venae	– вени
vag.	– vagina	– піхва
vagg.	– vaginae	– піхви

1

Розділ

ГОЛОВНІ АНАТОМІЧНІ ПОНЯТТЯ

(рис. 1.1–1.6)

При вивченні анатомії людини для позначення положення тіла або окремих його органів в просторі, їхнього розташування один щодо одного використовують поняття про частини тіла, площини та осі. У тілі людини розрізняють такі частини: *голову*, caput; *шию*, collum, s. cervix; *тулуб*, truncus; *верхні кінцівки*, membri superius, і *нижні кінцівки*, membri inferius.

У ділянці голови виділяють *лоб*, sinciput; *потилицю*, occiput; *скроню*, tempora; *вухо*, auris, та *обличчя*, facies, на якому розрізняють *око*, oculus; *ніс*, nasus; *рот*, os, і *підборіддя*, mentum.

Кожна верхня кінцівка складається з пояса верхньої кінцівки, або *плекчового пояса*, cingulum pectorale; *пахви*, axilla; *плеча*, brachium; *ліктя*, cubitus; *передпліччя*, antebrachium, і *кисті*, manus. В останній виділяють *зап'ясток*, carpus; *п'ясток*, metacarpus; *долоню*, palma, s. vola; *тил кисті*, dorsum manus, і *пальці кисті*, digiti manus.

У нижній кінцівці виділяють пояс нижньої кінцівки, або *тазовий пояс*, cingulum pelvicum; *сідниці*, nates, s. clunes; *стегно*, femur; *коліно*, genu, з його *задньою частиною*, poples; *гомілку*, crus; *литку*, sura, та *стопу*, pes, яка складається із *зап'ястка*, tarsus; *п'ятки*, calx; *п'ястка*, metatarsus; *підшви*, planta; *тилу стопи*, dorsum pedis, і *пальців стопи*, digiti pedis.

На тулубі виділяють *груди*, pectus; *спину*, dorsum; *живіт*, abdomen, і *таз*, pelvis. Усередині тулуба є *грудна порожнина*, cavitas thoracis, і *порожнина живота* і *таза*, cavitas abdominis et pelvis, яка поділяється на *черевну*, cavitas abdominis, і *тазову*, cavitas pelvis, *порожнини*.

Тіло людини побудоване за принципом двобічної (білатеральної) симетрії й ділиться на дві половини — праву та ліву. При описанні частин тіла і положення окремих органів використовують три взаємно перпендикулярні площини: стрілову, лобову та горизонтальну (рис. 1.1; 1.2).

Стрілова (сагітальна) площина, plana sagittalia, проходить у передньо-задньому напрямі й ділить тіло людини на *праву*, dexter, і *ліву*, sinister, половини. Стрілова площина, яка проходить через середину тіла, називається *серединною*, або медіанною, planum medianum. Паралельно до неї проводять присерединну (парамедіанну) площину, що розділяє тіло на нерівні частини.

Лобова (фронтальна) площина, *plana frontalia*, розташовується паралельно площині лоба і ділить тіло людини на *передню*, *anterior*, і *задню*, *posterior*, частини.

Поземна (горизонтальна) площина, *plana horizontalia*, проходить перпендикулярно до лобової та стрілової площин і відділяє *нижні*, *inferior*, відділи тіла від *верхніх*, *superior*.

Ці три площини можна провести через будь-яку точку тіла людини; кількість площин може бути довільною. Крім того, в систематичній анатомії для визначення топографії внутрішніх органів використовують й інші площини: горизонтальну *черезворотарну* (транспілоричну), *planum transpyloricum*, яка проходить через середину лінії, що з'єднує вирізку груднини з лобковим симфізом; горизонтальні: *підреброву*, *planum subcostale*, яка проходить через найнижчі точки ребрової дуги; *надгребінну*, *planum suprascapulare*, що з'єднує найвищі точки клубових гребенів; *міжгорбкову площину*, *planum intertuberculare*, яка проходить через верхні передні клубові ості клубових кісток, та ін.

Для визначення напрямку руху в суглобах або орієнтації органів умовно використовують *осі обертання* — лінії, які утворюються при перетині площин: прямовисну, стрілову, або передньозадню, та лобову, або поперекову (рис. 1.3).

Прямовисна (вертикальна) вісь утворюється при перетині стрілової та лобової площин. При обертанні навколо вертикальної осі руху відбуваються суворо в горизонтальній площині.

Стрілова (сагітальна) вісь утворюється при перетині поземної та стрілової площин. При обертанні частини тіла навколо цієї осі рух відбувається суворо у фронтальній площині.

Лобова (фронтальна) вісь утворюється при перетині фронтальної та горизонтальної площин. Обертання навколо лобової осі здійснюється в стріловій площині.

Для позначення положення органів і частин тіла користуються такими анатомічними термінами: *присередній (медіальний)*, *medialis*, якщо орган лежить ближче до серединної площини; *бічний (латеральний)*, *lateralis*, якщо орган розташований далі від неї; *внутрішній*, *internus*, що лежить всередині, та *зовнішній*, *externus*, — що лежить назовні, коли йдеться про органи, розташовані всередині порожнини (частини тіла) або поза нею; *глибокий*, *profundus*, розміщений глибше, і *поверхневий*, *superficialis*, — що лежить на поверхні, якщо потрібно описати положення органа, розташованого на різній глибині.

Поверхню (або край) органа, повернену в бік голови, називають *черепною (краніальною)*, *cranialis*, повернену до таза — *хвостовою (каудальною)*, *caudalis*. При описанні кінцівок користуються такими термінами: *ближчий*

(проксимальний), proximalis, — ближчий до тулуба та дальший (кінцевий, дистальний), distalis, — віддалений від нього.

Для визначення проекції меж органів (серце, легені, плевра та ін.) на поверхні тіла умовно проводять вертикальні лінії, орієнтовані вздовж тіла людини (рис. 1.2): *передня серединна лінія*, linea mediana anterior, проходить передньою поверхнею тіла, на межі між правою та лівою його половинами; *задня серединна лінія*, linea mediana posterior, йде вздовж хребтового стовпа, через верхівки остистих відростків хребців; *груднинна лінія*, linea sternalis, йде посередині груднини; *соскова лінія*, linea mammillaris, проходить через соски молочних залоз; *середньоключична лінія*, linea medioclavicularis, — через середину ключиці; *пригруднинна лінія*, linea parasternalis, проходить краєм груднини; *передня, середня та задня пахвові лінії*, lineae axillares anterior, media et posterior, йдуть відповідно від передньої складки, середньої частини та задньої складки пахвової ямки; *лопаткова лінія*, linea scapularis, проходить через нижній кут лопатки; *прихребтова лінія*, linea paravertebralis, — уздовж хребтового стовпа через реброво-поперечні суглоби.

Для визначення більш точної локалізації морфологічних структур поверхню тіла поділяють на ділянки голови, шиї, передні та бічні ділянки грудної клітки, ділянки живота, спини, промежини, верхньої та нижньої кінцівок. У кожній з них виділяють менші ділянки (рис. 1.4; 1.5).

У ділянці голови (рис. 1.6): *лобова ділянка*, regio frontalis; *тім'яна*, regio parietalis; *потилична*, regio occipitalis; *скронева*, regio temporalis; *вушна ділянка*, regio auricularis; *соскоподібна ділянка*, regio mastoidea.

У ділянці обличчя: *очнюямкова ділянка*, regio orbitalis; *підочнюямкова ділянка*, regio infraorbitalis; *щічна ділянка*, regio buccalis; *привушно-жувальна ділянка*, regio parotideomasseterica; *вилічна ділянка*, regio zygomatica; *ротова ділянка*, regio oralis; *носова ділянка*, regio nasalis; *підборідна ділянка*, regio mentalis.

У ділянці шиї (рис. 1.4; 1.5): *передня шийна ділянка* (передній шийний трикутник), regio cervicalis anterior (trigonum cervicale anterius); *піднижньощелепний трикутник*, trigonum submandibulare; *сонний трикутник*, trigonum caroticum; *лопатково-трахейний трикутник* (м'язовий трикутник), trigonum omotracheale (trigonum musculare); *мала надключична ямка*, fossa supraclavicularis minor; *підпідборідний трикутник*, trigonum submentale; *груднино-ключично-соскоподібна ділянка*, regio sternocleidomastoidea; *бічна шийна ділянка* (задній шийний трикутник), regio cervicalis lateralis (trigonum cervicale posterius); *лопатково-ключичний трикутник*, trigonum omoclavicularis; *задня шийна ділянка*, regio cervicalis posterior.

У ділянці грудної клітки (рис. 1.4): *передгруднинна ділянка*, regio presternalis; *підключична ямка*, fossa infraclavicularis; *ключично-грудний* (дельтогрудний) *трикутник*, trigonum clavipectorale (deltopectorale); *ділянка груді*, regio mammae; *підгрудна ділянка*, regio inframammaria; *бічна грудна ділянка*,

regio pectoralis lateralis; *пахвова ділянка*, regio axillaris, з *пахвовою ямкою*, fossa axillaris.

У ділянці живота (рис. 1.5): *надчерев'я*, або *надчеревна ділянка*, epigastrium, s. regio epigastrica; *підребер'я*, або *підреброва ділянка*, hypochondrium, s. regio hypochondriaca; *бік*, або *бічна ділянка*, latus, s. regio lateralis; *пупок*, або *пупкова ділянка*, umbilicus, s. regio umbilicalis; *пахвина*, або *пахвинна ділянка*, inguen, s. regio inguinalis; *підчерев'я*, або *лобкова ділянка*, hypogastrium, s. regio pubica.

У ділянці спини (рис. 1.5): *хребтова ділянка*, regio vertebralis; *лопаткова ділянка*, regio scapularis; *підлопаткова ділянка*, regio infrascapularis; *поперекова ділянка*, regio lumbalis; *крижова ділянка*, regio sacralis. Ділянку промежини ділять на *відхідникову* (анальну) *ділянку*, regio analis, і *сечостатеву ділянку*, regio urogenitalis.

У ділянці верхньої кінцівки (рис. 1.4, 1.5): *дельтоподібна ділянка*, regio deltoidea; *плечова ділянка*, regio brachialis, в якій виділяють *передню ділянку плеча*, regio brachii anterior, і *задню ділянку плеча*, regio brachii posterior; *ліктьова ділянка*, regio cubitalis, яку також поділяють на *передню ліктьову ділянку*, regio cubitalis anterior, і *задню ліктьову ділянку*, regio cubitalis posterior; *передплічна ділянка*, regio antebrachialis, з *передньою* (regio antebrachii anterior) і *задньою* (regio antebrachii posterior) *ділянками передпліччя*; *ділянка кисті*, regio manus. В останній виділяють *зап'ясткову ділянку*, regio carpalis, з *передньою* (regio carpalis anterior) і *задньою* (regio carpalis posterior) *ділянками*; *тильну ділянку кисті*, regio dorsalis manus, і *долонну*, або *долонну ділянку*, palma (vola), s. regio palmaris; *п'ясток*, або *п'ясткову ділянку*, regio metacarpalis, і *пальці кисті*, digiti manus. У долонній ділянці виділяють *тенар*, або *підвищення великого пальця*, thenar, і *гіпотенар*, або *підвищення мизинця*, hypothenar. Розрізняють *пальці кисті*: *великий*, pollex, s. digitus primus (I); *вказівний*, index, s. digitus secundus (II); *середній*, digitus medius, s. digitus tertius (III); *підмізинний* (перстеновий, каблучковий), digitus anularis, s. digitus quartus (IV), і *мизинець*, digitus minimus, s. digitus quintus (V). Кожний палець має *долонну поверхню*, facies palmaris, і *тильну поверхню*, facies dorsalis.

У ділянці нижньої кінцівки (рис. 1.4, 1.5): *сіднична ділянка*, regio glutealis, яка відділяється від однойменної ділянки іншої кінцівки *міжсідничною* (відхідниковою) *щілиною*, crena interglutealis (analis); *кульшова ділянка*, regio coxae; *ділянка стегна*, regio femoris, в якій розрізняють *передню*, regio femoris anterior, і *задню*, regio femoris posterior, *ділянки*, а також *стеговий трикутник*, trigonum femorale; *ділянка коліна*, regio genus, що також поділяється на *передню*, regio genus anterior, і *задню*, regio genus posterior, *ділянки з підколінною ямкою*, fossa poplitea; *ділянка гомілки*, regio cruris, в якій виділяють *передню*, regio cruris anterior, і *задню*, regio cruris posterior, *ділянки гомілки*, а також *литкову ділянку*, regio surae. У нижньому відділі гомілки розташовані

передня надп'яtkово-гомiлкова дiлянка, regio talocruralis anterior, i задня надп'яtkово-гомiлкова дiлянка, regio talocruralis posterior, в якiй розрiзняють невеликi бiчну закiсточкову дiлянку, regio retromalleolaris lateralis, i присередню закiсточкову дiлянку, regio retromalleolaris medialis; дiлянка стопи, regio pedis, в якiй видiляють п'яtkову дiлянку, regio calcanea, тильну, або тил стопи, regio dorsalis pedis, s. dorsum pedis, i подошову, або подошву, regio plantaris, s. planta, дiлянки, розмежованi бiчним, margo lateralis, i присереднiм, margo medialis, краями. П'яtkова дiлянка входить до складу заплеснової дiлянки, regio tarsalis, спереду вiд якої розташованi плеснова дiлянка, regio metatarsalis, i пальцi стопи, digiti pedis. Серед них розрiзняють великий палець, hallux, s. digitus primus (I), другий палець, digitus secundus (II), третiй палець, digitus tertius (III), четвертий палець, digitus quartus (IV), i мiзинець, digitus quintus (V). Усi пальцi стопи мають подошовi, facies plantares, i тильнi, facies dorsales, поверхнi.

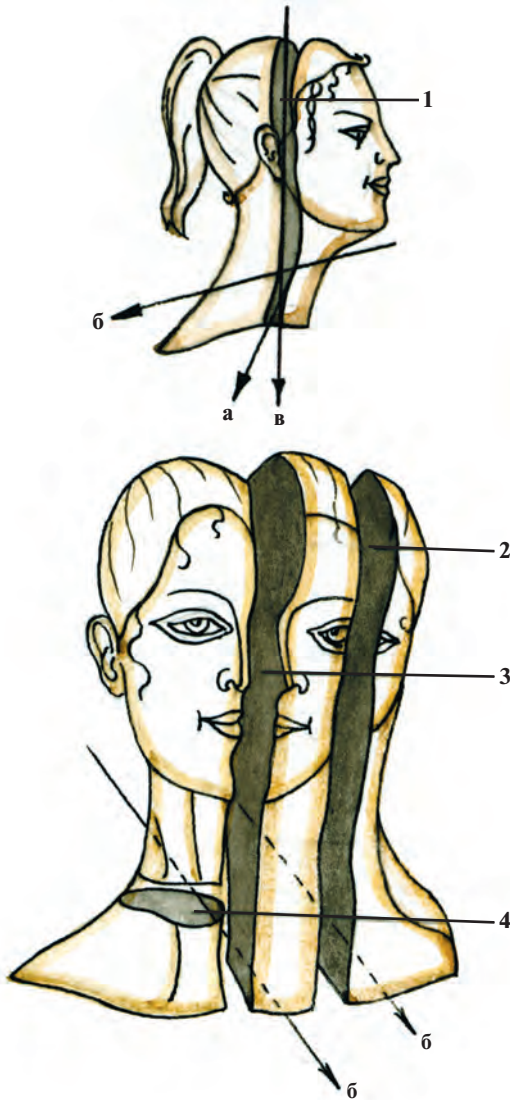

Рис. 1.1. Площини й осі в анатомії.

1 — лобова площина (*plana frontalia*); 2 — стрілова площина (*plana sagittalia*); 3 — серединна площина (*planum medianum*); 4 — горизонтальна площина (*plana horizontalia*); а — лобова вісь; б — стрілова вісь; в — вертикальна вісь.

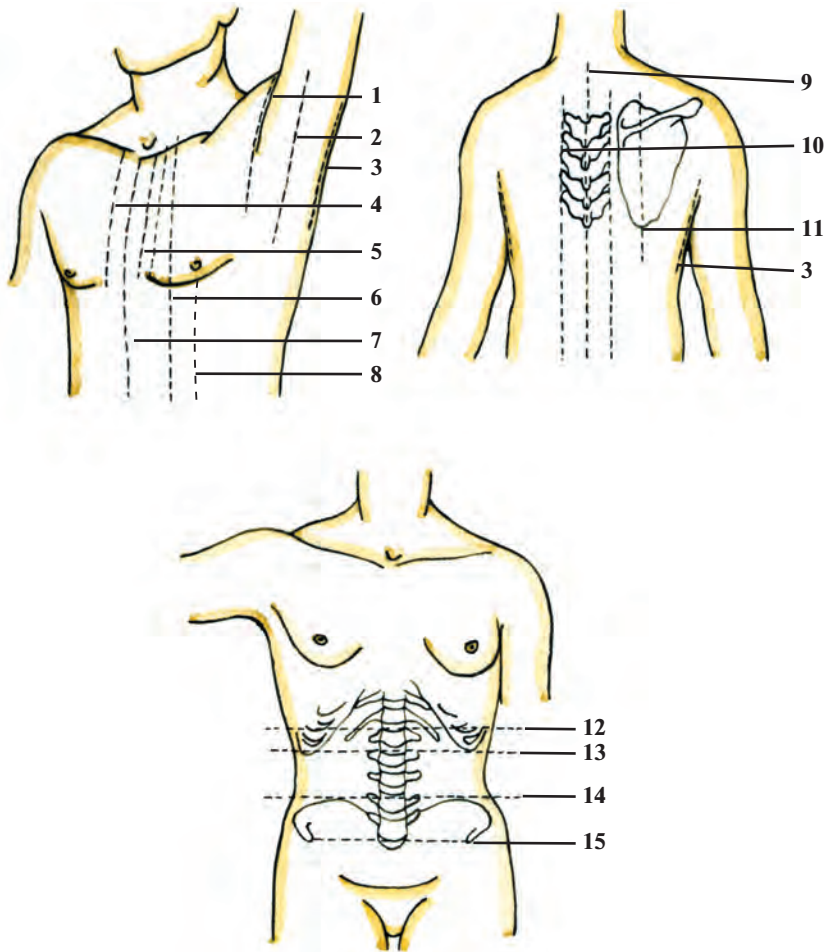

Рис. 1.2. Проекційні лінії та координатні площини в анатомії.

1 — передня пахвова лінія (linea axillaris anterior); 2 — середня пахвова лінія (linea axillaris media); 3 — задня пахвова лінія (linea axillaris posterior); 4 — пригруднинна лінія (linea parasternalis); 5 — груднинна лінія (linea sternalis); 6 — середньоключична лінія (linea medioclavicularis); 7 — передня серединна лінія (linea mediana anterior); 8 — соскова лінія (linea mammillaris); 9 — задня серединна лінія (linea mediana posterior); 10 — прихребтова лінія (linea paravertebralis); 11 — лопаткова лінія (linea scapularis); 12 — черезворотарна площина (planum transpyloricum); 13 — підреброва площина (planum subcostale); 14 — надгребінна площина (planum supracristale); 15 — міжгорбкова площина (planum intertuberculare).

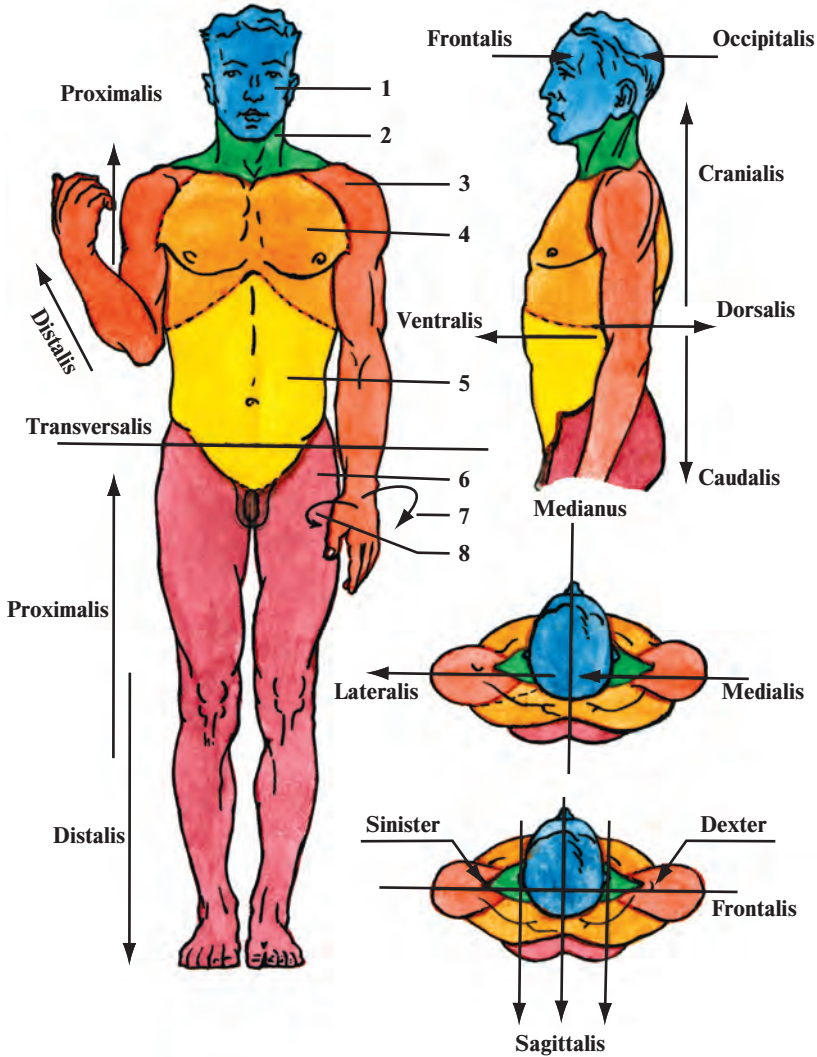

Рис. 1.3. Загальні анатомічні терміни.

1 — голова (caput); 2 — шия (collum); 3 — верхня кінцівка (membrum superius); 4 — груди (pectus); 5 — живіт (abdomen); 6 — нижня кінцівка (membrum inferius); 7 — обертання назовні (supinatio); 8 — обертання всередину (pronatio).

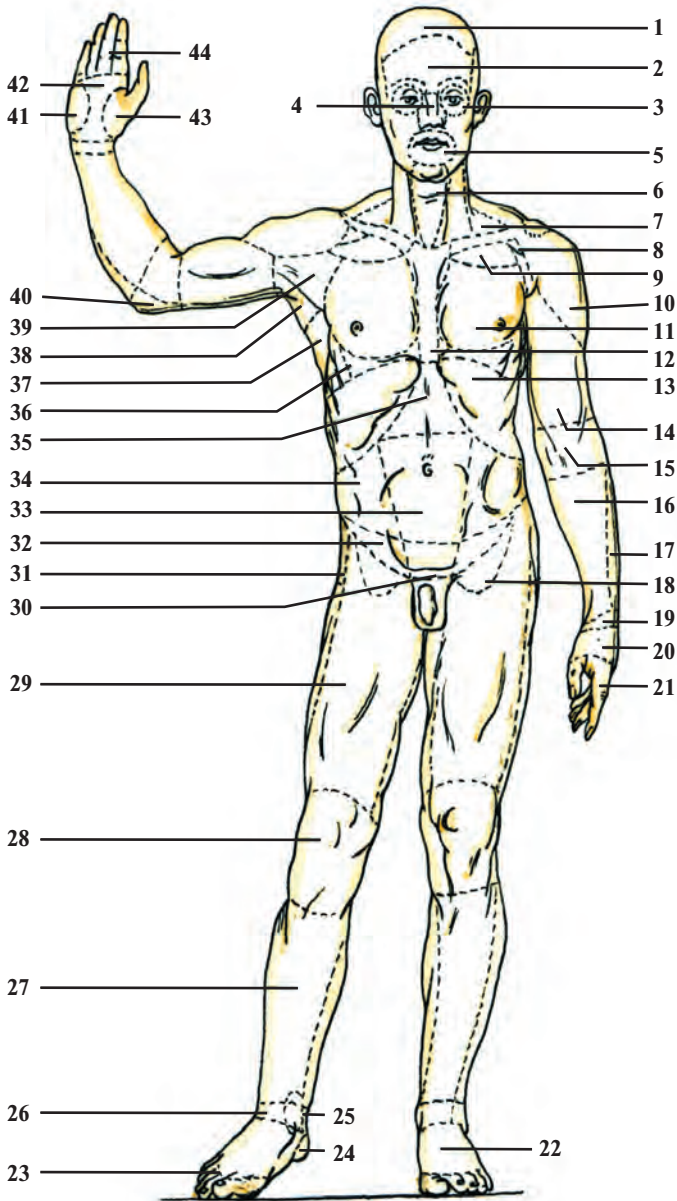

Рис. 1.4. Ділянки тіла.

1 —тім'яна ділянка (regio parietalis); 2 — лобова ділянка (regio frontalis); 3 — очно-ямкова ділянка (regio orbitalis); 4 — носова ділянка (regio nasalis); 5 — ротова ділянка (regio oralis); 6 — передня шийна ділянка (regio cervicalis anterior); 7 — лопатково-ключичний трикутник (trigonum omoclaviculare); 8 — ключично-грудний трикутник (trigonum claviopectorale); 9 — підключична ямка (fossa infraclavicularis); 10 — дельтоподібна ділянка (regio deltoidea); 11 — ділянка груди (regio mammaria); 12 — передгруднинна ділянка (regio presternalis); 13 — підребер'я (hypochondrium); 14 — передня ділянка плеча (regio brachii anterior); 15 — передня ліктьова ділянка (regio cubitalis anterior); 16 — передня ділянка передпліччя (regio antebrachii anterior); 17 — задня ділянка передпліччя (regio antebrachii posterior); 18 — стегновий трикутник (trigonum femorale); 19 — зап'ясткова ділянка (regio carpalis); 20 — п'ясткова ділянка (regio metacarpalis); 21 — пальці кисті (digiti manus); 22 — тильна ділянка стопи (regio dorsalis pedis); 23 — пальці стопи (digiti pedis); 24 — п'яткова ділянка (regio calcanea); 25 — присередня закісточкова ділянка (regio retromalleolaris medialis); 26 — передня надп'ятково-гомілкова ділянка (regio talocruralis anterior); 27 — передня ділянка гомілки (regio cruris anterior); 28 — передня ділянка коліна (regio genus anterior); 29 — передня ділянка стегна (regio femoris anterior); 30 — підчерев'я (hypogastrium); 31 — кульшова ділянка (regio coxae); 32 — пахвинна ділянка (regio inguinalis); 33 — пупкова ділянка (regio umbilicalis); 34 — бічна ділянка (regio lateralis); 35 — надчерев'я (epigastrium); 36 — підгрудна ділянка (regio inframammaria); 37 — бічна грудна ділянка (regio pectoralis lateralis); 38 — пахвова ямка (fossa axillaris); 39 — пахвова ділянка (regio axillaris); 40 — задня ліктьова ділянка (regio cubitalis posterior); 41 — підвищення мізинця (hypothenar); 42 — долоня, або долонна ділянка (palma, s. regio palmaris); 43 — підвищення великого пальця (thenar); 44 — долонна поверхня (facies palmaris) пальців.

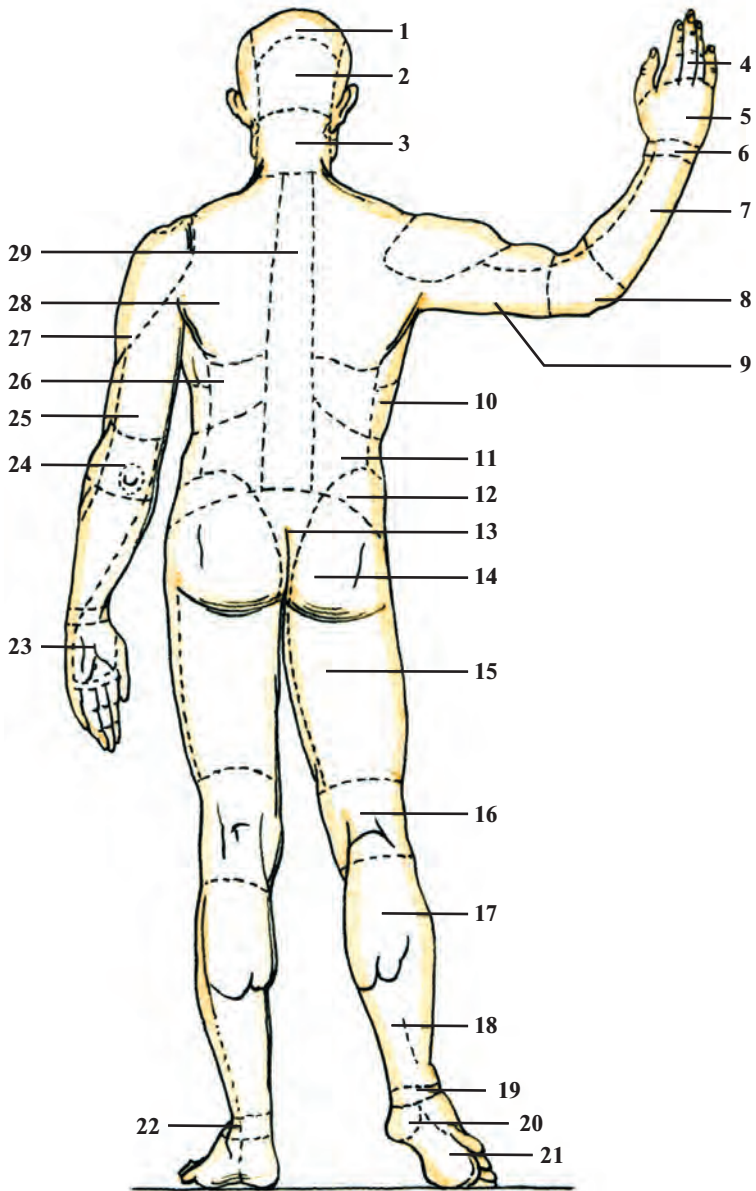

Рис. 1.5. Ділянки тіла; задня поверхня.

1 — тім'яна ділянка (*regio parietalis*); 2 — потилична ділянка (*regio occipitalis*); 3 — задня шийна ділянка (*regio cervicalis posterior*); 4 — тильна поверхня (*facies dorsalis*) пальців; 5 — тильна ділянка кисті (*regio dorsalis manus*); 6 — задня зап'ясткова ділянка (*regio carpalis posterior*); 7 — задня ділянка передпліччя (*regio antebrachii posterior*); 8 — задня ліктьова ділянка (*regio cubitalis posterior*); 9 — задня ділянка плеча (*regio brachii posterior*); 10 — бічна грудна ділянка (*regio pectoralis lateralis*); 11 — поперекова ділянка (*regio lumbalis*); 12 — кульшова ділянка (*regio coxae*); 13 — міжсіднична щілина (*crena interglutealis*); 14 — сіднична ділянка (*regio glutealis*); 15 — задня ділянка стегна (*regio femoris posterior*); 16 — задня ділянка коліна (*regio genus posterior*); 17 — литкова ділянка (*regio surae*); 18 — задня ділянка гомілки (*regio cruris posterior*); 19 — задня надп'яtkово-гомілкoва ділянка (*regio talocruralis posterior*); 20 — п'яtkова ділянка (*regio calcanea*); 21 — підoшвова ділянка (*regio plantaris*); 22 — бічна закісточкова ділянка (*regio retromalleolaris lateralis*); 23 — долонна ділянка (*regio palmaris*); 24 — задня ліктьова ділянка (*regio cubitalis posterior*); 25 — задня ділянка плеча (*regio brachii posterior*); 26 — підлопаткова ділянка (*regio infrascapularis*); 27 — дельтоподібна ділянка (*regio deltoidea*); 28 — лопаткова ділянка (*regio scapularis*); 29 — хребтова ділянка (*regio vertebralis*).

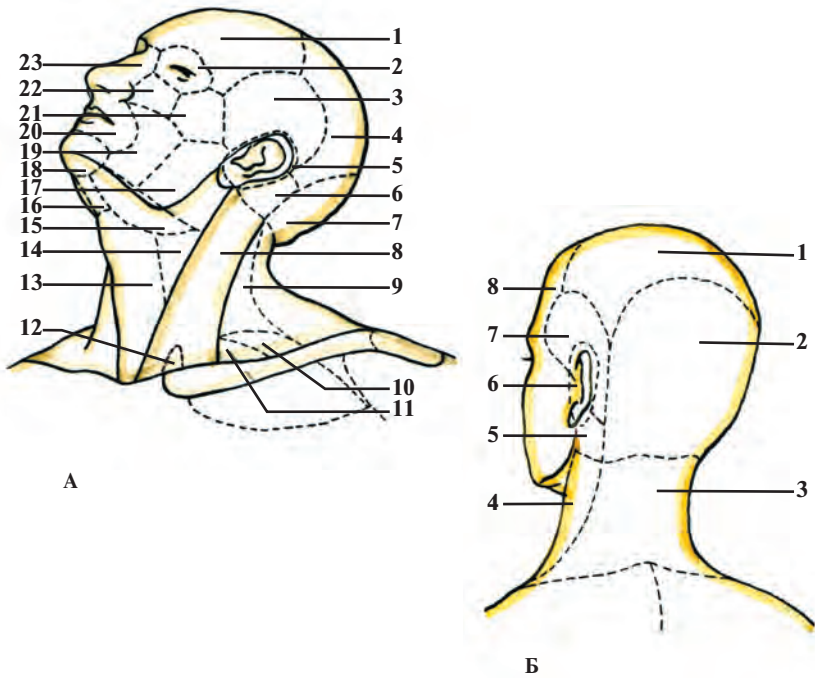

Рис. 1.6. Ділянки голови та шиї.

А — вигляд спереду: 1 — лобова ділянка (*regio frontalis*); 2 — очноямкова ділянка (*regio orbitalis*); 3 — скронева ділянка (*regio temporalis*); 4 — тім'яна ділянка (*regio parietalis*); 5 — вушна ділянка (*regio auricularis*); 6 — соскоподібна ділянка (*regio mastoidea*); 7 — потилична ділянка (*regio occipitalis*); 8 — груднино-ключично-соскоподібна ділянка (*regio sternocleidomastoidea*); 9 — бічна шийна ділянка (*regio cervicalis lateralis*); 10 — лопатково-ключичний трикутник (*trigonum omoclaviculare*); 11 — лопатково-трахейний трикутник (*trigonum omotracheale*); 12 — мала надключична ямка (*fossa supraclavicularis minor*); 13 — передня шийна ділянка (*regio cervicalis anterior*); 14 — сонний трикутник (*trigonum caroticum*); 15 — піднижньощелепний трикутник (*trigonum submandibulare*); 16 — підпідборідний трикутник (*trigonum submentale*); 17 — привушно-жувальна ділянка (*regio parotideomasseterica*); 18 — підборідна ділянка (*regio mentalis*); 19 — щічна ділянка (*regio buccalis*); 20 — ротова ділянка (*regio oralis*); 21 — вилична ділянка (*regio zygomatica*); 22 — підочноямкова ділянка (*regio infraorbitalis*); 23 — носова ділянка (*regio nasalis*).

Б — вигляд ззаду: 1 — тім'яна ділянка (*regio parietalis*); 2 — потилична ділянка (*regio occipitalis*); 3 — задня шийна ділянка (*regio cervicalis posterior*); 4 — бічна шийна ділянка (*regio cervicalis lateralis*); 5 — соскоподібна ділянка (*regio mastoidea*); 6 — вушна ділянка (*regio auricularis*); 7 — скронева ділянка (*regio temporalis*); 8 — лобова ділянка (*regio frontalis*).